

- א. אפשר שאם היו בידו מעות בשעה שמכר [שלא כדין], אינו רשאי לפדות מאותן מעות, כשם שאינו פודה ע"י קרקע אחרת שהיתה לו (עפ"י שפת אמת).
- ב. נראה שהמקבל מתנה מחברו הריהו בכלל 'והשיגה ידו' וגואל (רש"י). ונסתייע מתמורה י. והוא סיוע רק לפי פירוש ר"ג שם אבל רש"י שם פירש בענין אחר]. ויש מי שכתב שאין זה בכלל השגת יד ואינו גואל (כן נקט החפץ-חיים כסברא פשוטה בבאורו לתו"כ בהר ג,ה).
- ג. אם שניהם רוצים, מותר לגאול לחצאין (עפ"י רשב"א קדושין כ).
- ד. כתב הרש"ש: נראה שהוא הדין בגאולת קרובים נוהגים דינים הללו (וכתב שממשמעות הכתובים נראה שהקרובים גואלים במחיר מלא ולא בגרעון לפי מספר השנים. אולם בתורת כהנים (בהר ג,ה) נראה שכל גואל גואל כסדר הזה).
- דין המקדיש אינו כן אלא מותר בכלום (ואם גאל יגאל. ור"ש נתן טעם לדבר, שהרי הורע כחו של מקדיש שדה אחוזה ממוכר, שאינה חוזרת לו ביובל, לכך יפה כחו שלוה וגואל וגואל לחצאין).
- לפרש"י, חכמים בברייתא חולקים על דעה זו וסוברים שגם המקדיש אינו לוה וגואל ולא גואל לחצאים. ור"י בתוס' חולק וסובר שלא נחלקו אלא לענין מוכר בית בבתי ערי חומה (וכ"פ רבנו גרשום, וכן פרש רש"י בקדושין. וכן פסק הרמב"ם (ערכין ה,ב), שהמקדיש שדה יכול ללוות ולגאול, שלא כדין המוכר בית בבתי ערי חומה – שמיטה יב,ב).
- המקדיש שדה מקנה; יש לחקור שמא לרבי שמעון הדורש טעמא דקרא, אין לוה וגואל ולא גואל לחצאים שהרי השדה תחזור ביובל לבעליה, או שמא דינו כמקדיש שדה אחוזה (כן נסתפק בספר משך חכמה בהר כה,כח).

דף לא

מט. המוכר בית בעיר חומה; –

- א. מהו זמן גאולתו?
- ב. מת המוכר או הלוקח – מה דין הגאולה?
- ג. מה דין חדש העיבור? מה דינם של שני בתיים, אחד מכר בט"ו באדר ראשון והאחר בא' באדר שני?
- ד. מה הדין כשהלוקח מכרו לאדם אחר?
- ה. האם מתנה דינה כמכר?
- ו. האם לוה וגואל וגואל לחצאין?
- א. המוכר בית בעיר חומה; לפי סתם מתניתין, רשאי לגאול מיד. ולרבי, רק כעבור יומים (ימים). וגואל כל שנים עשר חדש (עד תם שנת ממכרו). ואינו מנכה לו דמי השתמשותו בבית. [ובעלמא יש בדבר רבית גמורה (מן התורה או מדרבנן. עתוס') אלא שכאן התורה התירתו. וי"א שאין זו רבית כי דרך מכירה היא]. לא גאל בתוך השנה – וקם הבית... לצמיחת לקנה אתו לדרתיו, לא יצא בַיבֵּל. שנה זו נחשבת מיום המכירה מעת לעת. כלומר לפי שעת המכירה (רש"י ותוס' עפ"י הגמרא). כן דרשו משנת ממכרו – שלו. וכן דרשו רבנן מימים – מעת לעת.
- רבנו גרשום פירש 'מעת לעת' – לפי התאריך ולא הזכיר שעות. וכן הרמב"ם השמיט שעות כדין בתי ערי חומה, וי"א שסמך על מה שכתב לענין שדה אחוזה (ע' אבי עזרי (קמא) אישות ב,כא). וי"א שפירש 'מעת לעת' באופן אחר (ע' מרכבת המשנה א,יג. וע"ע אור גדול ערכין ט,ג).
- פגע בו יובל בתוך שנתו – אינו יוצא ביובל. (דרשו מיתור לא יצא בַיבֵּל).
- כיון שאין היובל מוציא, פשוט שאפשר למכור בית בשנת היובל (מנ"ח ש"א,ג).

- ב. מת המוכר – יגאל בנו. מת הלוקח – יגאל מיד בנו (והיתה גאלתו מכל מקום).
- א. לאו דוקא בן אלא הוא הדין לכל יורש (מנ"ח שמא, א).
- ב. בניגוד לשדה אחוזה, אין הקרובים גואלים בתי ערי חומה (רמב"ם שמיטה יב, ב עפ"י קדושין כ. וע' משל"מ).
- ג. חודש העיבור נכלל בשנה (תמימה). רבי אומר, בכל שנה נותנים לו שנה ועיבורה, כלומר שס"ה יום, כמנין ימות החמה.
- הלכה כסתם משנה.
- אמר רבי אבא בר ממל: שני בתים, אחד נמכר בט"ו באדר ראשון ואחד בא' באדר שני, לשנה הבאה נחלט הבית שנמכר שני בתחילת אדר, ואילו זה הנמכר ראשון נחלט מאוחר יותר, בט"ו בו (וכל זה לסתם מתני' ולא לרבי).
- [וכן לענין 'שנה' של בכורות בהמה – חדש העיבור בכלל. ולרבי, מונים לו שנת חמה (שנה) – שנה לגזרה שוה. כן מבואר מהסוגיא כאן ובר"ה ו:].
- א. הלכה כחכמים (שמיטה יב, ה; בכורות א, יב).
- ב. נראה שבכל השנים שבתורה כגון בעבד עברי – חדש העיבור בכלל ואעפ"י שאין על כך דרשה מיוחדת, כי כל דבר שיש בו מספר שנים פשוט שחדש העיבור בכלל השנה, לא נצרכה גזרה שוה אלא בדבר שאין בו אלא שנה אחת (חדושים ובאורים).
- ולענין נדר או שכירות; כשאמר 'שנה זו' – חדש העיבור נכלל בה (ע' ב"מ קב. נדרים סג.). ואם נדר ל'שנה אחת' או 'שנה' סתם, נחלקו הראשונים האם חדש העיבור בכלל (ער"ן נדרים סג. – שלא הוצרכנו ללימוד מיוחד אלא כאן שלא נאמר פסקה תורה וזמן אחד לכל, כפי רוב השנים) אם לאו, שדוקא בבתי ערי חומה ובכור גילה הכתוב להכליל את חדש העיבור (ערשב"א שם). וצ"ע בכבשים בני שנה שחדש העיבור בכלל (תוספתא פרה א. ושם סברא היא להשוות לשאר הקרבנות ושם אין צריך קרא לכך כנ"ל).
- ג. הפוסקים למדו מדין זה לבר מצוה, שהגולד בא' באדר שני קודם לגולד בט"ו באדר ראשון, כאשר שנת י"ג היא פשוטה – ואעפ"י שזה שגולד בט"ו הוא הבכור (עפ"י שו"ת מהר"י מינץ ט ועוד).
- ד. מכר הלוקח את הבית לאחר – מונים למוכר הראשון שנה משעת מכירתו (עד מלאת לו שנה). עברה שנה מאז – שוב אין הראשון יכול לגאלו. ואילו השני, לדברי רבי אלעזר יכול לגאלו, שהרי לא עברה שנה מאז מכירתו, ולרבי יוחנן אינו יכול, כי הראשון מכר לשני כל זכות שתבוא לידו.
- א. הרש"ש נסתפק האם הלוקח הראשון יכול לגאל בעל כרחו של השני בתוך שנה מהמכירה הראשונה, או שמא מכר לשני כל זכות שתבוא לידו ואין בידו שום זכות גאולה. וכצד זה האחרון נקט באבי עזרי (קמא, שמיטה יב, ד), ותמה על המנ"ח (שמא) שצדד להפך.
- ב. נראה שהקונה בית בעיר חומה ונחלט בידו, אם מכרו לאחר אין בו דין בתי ערי חומה להיגאל תוך י"ב חדש. לא נאמר דין זה אלא בבית אחוזתו (שפת אמת).
- ג. יש לעיין בדין קונה בית בעיר חומה והקדישו – האם גם בזה נאמר שזכה ההקדש בכל זכותו של הראשון, ונחלט להקדש כעבור י"ב חדש, אם לאו (שפת אמת).
- ה. משנתנו סתמה שהמתנה דינה כמכר בדין בתי ערי חומה (לצמיתת – צמית-צמיתות). והסיק רב הונא בריה דרב יהושע שמשנתנו דלא כרבי מאיר שלשיטתו המתנה אינה כמכר.

שאלות ותשובות לסיכום מסכת ערכין

לרבי מאיר, יש לפרש שאין בידו לגאול כלל, אף לא בתוך י"ב חדש. אבל נוכל לפרש להפך, שגואל לעולם (תוס'). וכ"מ ברבנו גרשום כפירוש האחרון. וכן נראה בחזו"א (בכורות כז, א) שנקט לעיקר. ובספר חדושים ובאורים תמה מנין לומר זאת).

ו. נחלקו חכמים ורבי שמעון (ע' קדושין כ-כא. וכן נחלקו שתי הברייתות כאן לפרוש התוס' ור"ג) האם יכול המוכר בית ללוות כדי לפדות או לפדות לחצאין [לפי שהורע כחו שאם לא גאל בתוך שנה נחלט הבית, לכך יפה כחו באלו], אם לאו.

א. הלכה כחכמים שאינו לוה וגואל ולא גואל לחצאין (רמב"ם שמיטה ויובל יב, ב).

ב. המוכר בית – יכול למכור מנכסיו כדי לפדותו (רמב"ם שמיטה ויובל יב, ב) [ובכלל זה מוכר בית ברחוק כדי לגאול בקרוב (שפת אמת)], שהרי לא נאמר בו 'והשיגה ידו' 'ומצא' כבשדה אחוזה (עפ"י קרית ספר; ערוה"ש העתיד לד, ז).

ג. המקדיש בית בעיר חומה, מהם דיני גאולתו?

המקדיש בית אין דינו כמוכר אלא יכול לגאול מיד ולעולם. גאלו אחר מיד ההקדש והגיע יום י"ב חדש (משלקחו מהגזבר. רש"י) ולא נגאל – נחלט לו (לקנה אתו – ואפילו מיד הקדש. אבל להקדש עצמו לא נחלט שנאמר לדרתיו – יצא הקדש שאין לו דורות).

אף כי במוכר בית נחלקו תנאים אם מוכר וגואל וגואל לחצאין, בהקדש הכל מודים שרשאי (עתוס' לענין מקדיש שדה אחוזה. ולפרש"י נחלקו הברייתות במקדיש שדה).

צד אחד ברבית ורבית על מנת להחזיר – בב"מ סג.

דפים לא – לב

נא. מה הדין כאשר לוקח הבית ממאן לקבל דמי הבית מהמוכר הבא לגאלו, או שהוא נטמן מפניו ביום האחרון של השנה?

נחלקו שתי לשונות בגמרא בדברי רבא, האם נתינה בעל-כרחו שמה נתינה, והמוכר שנתן ללוקח דמי הבית בע"כ – זכה בבית, אם לאו. ורב פפא, ואיתימא ר' (שימי בר) אשי דחה ראייתו. ומשמע לפי שתי הלשונות שאם הלוקח נטמן, מן הדין אין המוכר יכול לגאול את הבית, שאין זו 'נתינה' כל עיקר. ואולם הלל התקין שיהא המוכר חולש (= מטיל) את מעותיו לאחת מן הלשכות ושובר את הדלת ונכנס, והלה יטול מעותיו לכשירצה.

והוא הדין כשהלוקח בפנינו ואינו רוצה לקבל – גואל בעל כרחו (וע' רשב"א גטין עה. קרית ספר שמיטה יב; מנ"ח שמא, ג).

דף לב

נב. א. אלו נכסים נכללים בדין 'בתי ערי חומה' ואלו אינם נכללים?

ב. עיר שהיתה לה חומה בעבר ואין לה כעת, או להפך; עיר שגגותיה הן חומתה; עיר שהים מקיפה – מה דינה?

ג. מהי 'עיר' מנימלית? אלו ערים נמנו כערי חומה? מה דינה של ירושלים?